

Кратка
анализа

**Помирување
преку
Берлинскиот
процес:**

улогата на РЕКОМ

Коалиција за РЕКОМ

ПОМИРУВАЊЕ ПРЕКУ БЕРЛИНСКИОТ ПРОЦЕС: улогата на РЕКОМ

Кратка анализа

ноември 2017.

ИЗДАВАЧ:

Коалиција за РЕКОМ

УРЕДУВАЧ:

Ана Марјановиќ Рудан

АВТОРИ:

Наташа Кандиќ

Ана Марјановиќ Рудан

д-р Игор Новаковиќ

д-е Јелица Миниќ

Свен Милекиќ

ПРЕВЕДУВАЧ:

Проф. д-е Билјана Ванковска

ДИЗАЈН:

Тодор Цветковиќ

ПЕЧАТИ:

Публикум

СОДРЖИНА

Предговор: Процесот на помирување и РЕКОМ 4

Препорака 5

1 Берлинскиот процес како рамка за склучување на Договорот за РЕКОМ 6

2 Зошто помирувањето на Западниот Балкан е важно за безбедноста на регионот и на Европската Унија? 9

3 Зошто помирувањето на Западниот Балкан е важно за успехот на економската агенда на Берлинскиот процес? 12

4 РЕКОМ како услов за ефикасна соработка на младите која води до помирување 14

ПРЕДГОВОР: ПРОЦЕСОТ НА ПОМИРУВАЊЕ И РЕКОМ

Наташа Кандиќ¹

Судирите на територијата на бившата СФРЈ однесоа најголем број жртви во Европа од времето на Втората светска војна. И покрај напредокот во демократизацијата на постјугословенските општества, нивното членство во Советот на Европа и перспективите за членство во Европската Унија, односите во регионот се и натаму оптоварени со военото наследство. Процесот на општествено помирување, како суштински предуслов за интеграција, внатре во регионот, е далеку од завршен, ниту ќе доживее суштински напредок без утврдување на фактите за најболната последица од овие судири - за воените злосторства и за жртвите во врска со војните².

Еден од клучните механизми на транзициската правда, во чии рамки се одвива процесот на помирување, е токму утврдувањето на фактите во врска со воените злосторства и жртвите, коишто веќе 25 години ги оптоваруваат односите меѓу овие општества на Балканот, и тоа од страна на заедничка комисија основана од некогашните страни во судир. Регионалното утврдување на фактите (откривање и кажување на вистината) има за цел да ги оневозможи дневнополитичките манипулации и да спречи интерпретации коишто ќе ги загрозуваат поврзувањето и соработката. Утврдувањето на фактите ја стеснува можноста од произведување на официјални наративи коишто мобилизираат националистички политики, а со тоа и го олеснува меѓусебното приближување во рамките на регионот, како и неговото приближување кон Европската Унија.

Имајќи го регионалното помирување како своја цел, во 2008 година, организациите на цивилното општество од цела бивша Југославија основаа регионална коалиција, која денес опфаќа преку 2000 организации и поединци. Во нејзини рамки е покрената и иницијативата за основање на Регионална комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и за другите тешки повреди на човековите права на подрачјето на некогашна СФРЈ Југославија (РЕКОМ). Со своите потписи оваа иницијатива ја поддржаа преку 550.000 граѓани од целиот регион, а по завршувањето на четиригодишниот и исклучително инклузивен консултативен процес (во кој, на 128 дебати учествуваа

¹ Авторката е координаторка на Коалицијата за РЕКОМ и основач на Фондот за хуманитарно право.

² За размерот на потребата за утврдување на фактите зборува следниот податок: во врска со војните на подрачјето на бивша СФРЈ Југославија се убиени или исчезнале околу 130.000 луѓе, во периодот од 1. 1. 1991. до 31. 12. 2001 година. До јуни 2017 година, Коалицијата за РЕКОМ успеа да идентификува 23.000 жртви во врска со војните од деведесеттите и ги утврди околностите на нивната смрт, додека Меѓународниот кривичен трибунал за бивша Југославија (МКТЈ) го утврди идентитетот на околу 18.000 жртви на воени злосторства.

6700 претставници на цивилното општество, вклучувајќи организации за човекови права, семејства на убиените и исчезнатите лица, бивши логораши, бегалци, воени ветерани, правници, уметници, писатели, новинари и други општествено ангажирани интелектуалци и граѓани од подрачјето на некогашна СФРЈ), беа формулирани целите, задачите, надлежноста, траењето и процедурите за работа на идната комисија. Врз таа основа, конечната верзија на Нацрт Статутот на идниот РЕКОМ беше усогласена од страна на Претседателството на специјалните претставници на претседателите на постјугословенските земји и на Босна и Херцеговина.

Меѓутоа, за да може РЕКОМ непосредно да придонесе за помирувањето, самата иницијатива мора да добие државен печат. Најнапред, наследничките на бившата СФР Југославија треба да потпишат меѓувладин Договор за основање на РЕКОМ. Водени од таа цел, а во врска со одржувањето на самитот којшто се одржа во Трст во јули 2017 година во рамки на Берлинскиот процес, 50.000 граѓани од Сараево, Бања Лука, Приштина, Белград и Загреб со своите потписи го поддржаа предлогот на Коалицијата за РЕКОМ, според кој Берлинскиот процес, како политички најзначаен форум за регионална соработка, треба да биде платформата во чии рамки ќе биде основана оваа меѓувладин комисија.

Берлинскиот процес внесе нова енергија во регионалната соработка, ѝ даде силен поттик и покрена конкретни иницијативи. Меѓутоа, на планот на помирувањето не дојде до напредок, со што е оставен простор за оживување на тензиите кои ја загрозуваат соработката во регионот и неговата европеизација. Поради тоа, Коалицијата за РЕКОМ предлага основање на меѓувладината комисија на претстојниот самит во 2018 година.

ПРЕПОРАКА

Поради унапредување на процесот на регионално помирување, како неопходен услов за соработката и безбедноста на Западниот Балкан, како и за приклучување на Западниот Балкан во Европската Унија, државите наследнички на некогашна СФР Југославија треба да склучат Договор за основање на РЕКОМ (Комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и за другите тешки повреди на човековите права извршени на подрачјето на некогашна СФРЈ од 1 јануари 1991 до 31 декември 2001 година) на претстојниот состанок во рамката на серијата самити на земјите од Западен Балкан („Берлински процес“) во 2018 година, а потоа, без одложување, треба да се преземат конкретни чекори за основање на РЕКОМ, во согласност со Нацрт Статутот на РЕКОМ.

1

БЕРЛИНСКИОТ ПРОЦЕС КАКО РАМКА ЗА СКЛУЧУВАЊЕ НА ДОГОВОРОТ ЗА РЕКОМ

Ана Марјановиќ Рудан³

Серијата самити на земјите на Западниот Балкан, позната како Берлински процес, беше покрената во 2014 година, со поддршка на Европската комисија, меѓународните финансиски институции и државите членки вклучени во процесот⁴, во вид на четиригодишна платформа за поттикнување на соработката меѓу државите во регионот и за нивна интеграција во Европската Унија. Покрај оваа, во времето на покренување, важна улога на Берлинскиот процес беше и надминувањето на празнината во односите на Унијата со Западниот Балкан, која се појави во врска со институционалната и политичката деградација на прашањето за проширувањето од страна на самата Унија, како и да ја охрабри европската ориентација на државите од регионот во момент кога Европа се соочуваше со мултидимензионална криза.

Од самиот почеток, Берлинскиот процес беше замислен како инструмент за поттикнување на реформите кои државите на регионот треба да ги спроведат во контекст на пристапувањето во Унијата, преку иницијативи и проекти во областите од важност за регионот како целина. Во рамки на Декларацијата на првиот самит одржан во Берлин, каде што овој процес и беше покренат, германската канцеларка Ангела Меркел укажа на тоа дека серијата на западнобалкански самити треба да обезбеди рамка за „вистински напредок“ во решавањето на билатералните прашања, прашањето на помирувањето, унапредувањето на економската соработка и поставувањето темели за одржлив раст, со што беа означени и конкретните цели на овој процес.

Беше замислено проектите во рамки на Берлинскиот процес да унапредат три димензии на поврзување на Западниот Балкан: економската, социјалната и политичката. Секоја држава домаќин, на годишните самити, го насочуваше процесот со додавање на свој „печат“, така проширувајќи го списокот на „задачи“ за државите од регионот во остварувањето на општите цели поставени во Берлин. Така, во рамките на Берлинскиот процес на годишните самити и настаните кои се случуваа

³ Авторката е соработник на иницијативата *Western Balkans 6 Advocacy Group* и консултант во *Praxis Development Consulting*.

⁴ Денес тоа се Австрија, Франција, Италија, Хрватска, Германија, Словенија и Велика Британија.

помеѓу нив⁵, беа покренувани темите на регионално поврзување во областите на транспортот, енергетиката, економијата, дигитализацијата, заштитата на животната средина, соработката на младите, научната соработка итн., но и - иако доста поретко и по правило надвор од централниот состанок - и темите на владеешето на правото и безбедноста на регионот, билатералните прашања и помирувањето.

Во рамките на овие теми, најголем број конкретни проекти и иницијативи се покренати во контекст на економската димензија на поврзувањето, и тоа во сферата на поврзувањето на транспортните и енергетските инфраструктури, за да по Парискиот состанок, фокусот биде проширен и на поврзување на стопанствата, и подоцна и на областа на дигитализацијата и соработката во науката. Значително помал број проекти се покренати во социјалната димензија на регионалното поврзување, во чии рамки, со многу оддолжување, се основани Регионалната канцеларија за соработка на младите, според француско-германскиот модел во Европа по Втората светска војна, како и Западнобалканскиот фонд, по примерот на Вишеградскиот. Димензијата на политичко поврзување привлече најмало внимание, иако во нејзини рамки е интензивиран дијалогот помеѓу Белград и Приштина, и е потпишана Декларацијата за билатералните прашања на Виенскиот самит по иницијатива на цивилното општество.

Во последната година на Берлинскиот процес се насира негово продолжување преку „Берлин плус“, како и преку амбициите на другите држави членки на Унијата да се приклучат кон оваа иницијатива, при што се сумираат досегашните резултати и се разгледува иднината. Експертите од регионот и од Европската Унија, со право, предупредуваат дека доминантното внимание е насочено кон развојот на инфраструктурата и економијата (за кои, инаку постојат и предизвици во поглед на нивното финансирање) не води автоматски до унапредување на безбедноста, владеешето на правото, решавање на билатералните прашања и прашањата на помирувањето, кои претставуваат темелни проблеми на регионот, и дека би било наивно и да се очекува тоа. Тие изразуваат забелешки во поглед на отсуството на мерки за спроведување на договорите од самитите, како и непостоењето на механизми за следење на напредокот. Пропуштена е и шансата, низ подобра комуникација, да се инспирира јавноста да ги поддржи реформите коишто се нужни за европеизација на регионот. Освен тоа, денес се чини дека и „Берлин Плус“ ќе биде само продолжение на досегашната практика и дека и оваа платформа нема да биде искористена за „реполитизација“ на интеграцијата на регионот во Унијата, која би ги мотивирала

⁵ Настани кои им овозможуваат на цивилното општество, медиумите, младите и стопанските здруженија да учествуваат во процесот.

лидерите на Западниот Балкан да се „натпреваруваат“ во напредокот во областите на владеењето на правото, безбедноста, решавањето на билатералните проблеми и во процесот на помирувањето.

Помирувањето, како процес на повторно воспоставување на мирни и пријателски односи, претставува основа на регионалната безбедност и гарант на одржливоста на регионалната соработка, поради што во Берлин и беше означено како една од целите на процесот. Меѓутоа, поради доминантната „аполитичност“ на Берлинскиот процес, досега прашањето на помирувањето не беше ставено како посебна точка на состаноците на врвот. Ова е чудно, бидејќи од година во година, неговото значење постојано се истакнува во официјалните документи - по Берлинската, и Декларацијата на претседавачот од Виена (2015) укажува на расчекорот помеѓу пролиферацијата на структурите за регионална соработка со конкретните чекори на лидерите од Западен Балкан во насока на трајно помирување. Помирувањето се спомнува и во Декларацијата од Париз, во која може да се прочита дека тоа претставува една од основните цели на Регионалната канцеларија за соработка на младите (со што станува јасно дека Процесот само посредно се позанимава со помирувањето). Декларацијата од Трст ја наведува врската помеѓу регионалната соработка и помирувањето, што претставува прва назнака за конкретен напредок, односно во неа за првпат се препознава иницијативата за основање на регионална, меѓувладина комисија за утврдување на фактите - РЕКОМ⁶. На собирот во Трст, помирувањето и иницијативата за основање меѓувладина комисија како негов клучен механизам, влегуваат на агендата на самитот на Берлинскиот процес на „мала врата“, во рамките на Форумот на цивилното општество.

И покрај сите недостатоци, Берлинскиот процес ѝ „вдахна воздух“ на регионалната соработка, на начин на кој тоа не ѝ тргна од рака на ниту една од седумдесетте иницијативи кои ги поврзуваат државните и недржавните актери на општествениот развој во регионот. Тој успеа на иста маса, од година во година, да ги доведе политичките лидери од регионот, но и да мобилизира регионални иницијативи, како и да ја постави досега најшироката платформа за регионална соработка на цивилното општество, младите, стопанските субјекти и другите недржавни актери. Затоа, за да донесе промени и во темелните области, во периодот што доаѓа Берлинскиот процес мора да ја нагласи политичката димензија на регионалното поврзување и да го поттикне решавањето на прашањата на владеењето на правото, безбедноста,

⁶ Полниот назив гласи: Регионална комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и другите тешки повреди на човековите права сторени на територијата на некогашна СФРЈ од 1 јануари 1991 до 31 декември 2001 година.

билатералните прашања и прашањето на помирувањето, кои се суштински услови за регионална соработка и приближување на регионот кон Европа.

Можеби, гледано хронолошки, прв меѓу тие услови, а секако и еден од поексплицитните цели на Берлинскиот процес, е токму прашањето на помирувањето. Негов клучен механизам, покрај судењата за воени злосторства, претставува меѓудржавното утврдување на фактите за воените злосторства и за другите тешки повреди на човековите права во врска со војните од деведесеттите, како и утврдувањето на поединечните судбини; тоа е така, бидејќи, како што предлага Коалицијата за РЕКОМ, него би го спровела меѓувладина комисија, со што би се оневозможиле манипулации со бројката на жртвите и би се спречило овие прашања да останат траен ризик за секоја соработка во регионот.

Имајќи во вид дека помирувањето е единствената меѓу целите на Берлинскиот процес во врска со која досега немало практичен напредок, тоа не би смеело да изостане од агендата на претстојниот самит во Велика Британија. Тоа, не само што би придонело за поголемо политичко поврзување, туку и за склучување на меѓудржавен договор за основање на регионалната комисија за утврдување на фактите - РЕКОМ, што би претставувало важна и конкретна мерка во процесот на помирување во регионот.

2

ЗОШТО ПОМИРУВАЊЕТО НА ЗАПАДНИОТ БАЛКАН Е ВАЖНО ЗА БЕЗБЕДНОСТА НА РЕГИОНОТ И НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА?

д-р Игор Новаковиќ⁷

Суштината на европскиот проект, во текот на сите негови метаморфози, е обезбедувањето на мирот на европскиот континент. Западниот Балкан по ништо не е поразличен; процесот на европските интеграции треба да доведе до толку потребната стабилизација и развој, како и до меѓусебно институционално и вредносно проникнување на државите од регионот и на нивните граѓани преку институциите, правото и вредностите на. Од почетокот на 2000 година наваму, владееше уверувањето дека самата понуда на Унијата европски перспективи ќе биде доволна за успешно окончување на овој процес. Но, цели 15-тина години подоцна, и покрај ветувањата од Солун во 2003 година, европската перспектива станува сè послаба, а преостанатите држави на Западниот Балкан (освен Хрватска, која е членка на ЕУ) никако не можат да се наречат одржливи и стабилни. Иако тие се суштински опфатени со регионални програми и иницијативи поврзани со ЕУ (на пример, CEFTA 2006, Енергетската заедница, итн.), и иако во голема мерка се усогласуваат со правилата и вредносните пристапи на ЕУ, и натаму може да се очекува негативен одговор на прашањето „дали регионот би бил безбеден доколку не постои влијанието на ЕУ“.

Во 2016 година, ЕУ ја објави новата Глобална стратегија, со која беше заменета претходната Европска безбедносна стратегија од 2003 година. Новиот документ промовира нов, поактивен пристап на Унијата кон земјите кандидати и потенцијални кандидати за проширување, како и кон непосредното соседство на ЕУ, а со цел да се даде поддршка на демократијата, стабилноста, безбедноста и мирот, со што би се помогнало и одржувањето на безбедноста во самата Унија, односно во нејзините држави членки. Концептот на кој се инсистира е државната и општествената „отпорност/издржливост“ (анг. *resilience*), која се дефинира како „способност на државите да се реформираат, успевајќи на тој начин да издржат и да се опорават

⁷ Авторот е директор на истражувањата на фондот ISAC и претставник на Советот за инклузивно управување (CIG) во Србија.

од внатрешните и надворешните кризи“.⁸ Јакнењето на отпорноста на Западниот Балкан го комплицира фактот што сите овие држави се, во суштина, постконфликтни општества, а самиот конфликт (во својата суштина) не беше наметнат еднадвор. Оттука, за јакнењето на овие држави од клучно значење е еден успешен процес на помирување во регионот, кој до денес не е завршен. Не може да се очекува дека кој било процес или пост со кој располага ЕУ, а кој почива на меѓусебната соработка на овие држави, ќе биде докрај остварен без помирување. Без оглед на претходните извинувања на одделни државници, и еден површен поглед на состојбите во овие општества зборува дека целта не е суштински остварена, како и дека е потребен систематски и сеопфатен процес на помирување, кој би ги поставил основите за квалитативно нови односи меѓу овие држави и општества. Во тој контекст, особено е значајна иницијативата за основање меѓудржавна комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и за другите тешки повреди на човековите права - РЕКОМ⁹, за која се залага Коалицијата за РЕКОМ и која би требало да даде суштинска основа за надминување на наследството од непосредното минато.

Што ќе се случи ако не дојде до помирување?

Нијансите на таквата иднина веќе можат да се забележат во регионот. Перцепцијата на другиот е главно негативна и ја поткопува квалитетната комуникација и размена меѓу народите и општествата од завршувањето на војните до денес. Влијанието на ЕУ и перспективата на интеграциите помогна европеизираниите елити да се стекнат со влијание и да направат одредени придвижувања во реформите и во стабилизирањето на одредени држави; меѓутоа, повеќе од очигледно е дека отпорите се и натаму присутни, првенствено во националистичките кругови. Од 2008 година и избивањето на светската економска криза, масовното повлекување на западниот капитал од овие држави, придружено со константен недостиг на нови инвестиции, ја отворија вратата на сиромаштијата и на недостатокот на перспектива, а потоа и на уривањето на институциите и опаѓањето на стандардот во речиси секој аспект на функционирање на овие општества. Државите од регионот, во најголем број, станаа „стабилитократи“,

⁸ Глобалната стратегија на безбедносната и надворешната политика на Европската унија „Заедничка визија, здружено дејствување: посилна Европа“ (превод на српски), Министерство за надворешни работи на Република Србија, Институт за европски студии, Центар за меѓународни и безбедносни работи – ISAC fond, 2016, стр. 29, достапно на: <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/03/The-New-EU-Global-Strategy.pdf>.

⁹ Полниот назив гласи Регионална комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и другите тешки повреди на човековите права сторени на територијата на некогашна СФРЈ од 1 јануари 1991 до 31 декември 2001 година. Согласно предлог Статутот, РЕКОМ претставува меѓувладина комисија (вонсудско тело) кое се основа со цел во период од три години да ги истражи наводите за сите воени злосторства и за другите тешки повреди на човековите права во врска со војната; да ги полише поименично сите жртви во врска со војните, и тоа како цивилите, така и борците, како и да собере податоци за погорите и за другите места на заточеништво.

како што ги нарекува професорот Флоријан Бибер (Florian Bieber), односно држави кои даваат одредена слика на стабилност, но чиј суштински потенцијал за јакнење на длабинската и долгорочна „отпорност“ е мал. А стабилитократиите, меѓу другото, се хранат и со предрасудите спрема другиот, што е и еден од механизмите за одржување на власта. Постојат бројни примери во последните три години за тоа како таквиот систем функционира. Може дури и да се тврди дека интересите за суштинско помирување ќе бидат уште поограничени, ако не и непостоечки, доколку не би постоеле перспективи и официјален процес.

Во секој случај, „отпорноста“ не може да се гради во услови на постоење на имагинарен страв од другиот. Прашањето на помирувањето не е поврзано исклучиво со моменталните политички елити, туку и со длабинската перспектива во секоја од државите. Западниот Балкан е поделен етнички и конфесионално, а овие граници не се поклопуваат со државните граници. Голем број малцинства или региони не се интегрирани, додека самите држави, и покрај фактот што во своите граници имаат бројни малцинства или почиваат на сложено внатрешно уредување, сепак суштински немаат политики насочени кон остварување на меѓуетничка интеграција. Заедниците остануваат заробени во своите наративи, додека комуникацијата се одвива само преку политичарите, кои се заинтересирани за поделба, односно за учество во власта. Тие исти политичари, пак, доаѓаат на власт токму преку манипулации со стварните или замислените „отворени фронтови“ помеѓу заедниците.

Отсуството на помирување во регионот и на суштинска меѓуетничка интеграција внатре во самите држави, отвора пат и за други влијанија. Тоа се првенствено растечките напливи од трети моќни држави, вон регионот и вон ЕУ. Овие држави, веќе неколку години, ефективно ја поткопуваат сликата за ЕУ како успешен проект. Меѓутоа, тие главно немаат никаква долгорочна визија за регионот, туку само желба да го проектираат своето влијание и да го прошират врз одредени приемчиви групи, коишто поради непостоењето на суштинско помирување останале такви какви што се. Овие актери, во најмала рака, имаат интерес за одржување на *status quo*, бидејќи токму тоа овозможува одржување на нивното влијание. А константната нестабилност овозможува и нивно зголемување. Оттука, постои константна опасност тие трети држави и конечно да го инструментализираат своето влијание со цел да ги остварат сопствените интереси, кои главно имаат мала врска со регионот. Таквата инструментализација отвора перспектива на натамошна неконтролирана балканизација и судири.

Единствената мерка со која може да се спротивстави на ваквата перспектива е отворањето на заедничкиот политички процес на помирување на „западнобалканската

шесторка“, во кој секако мора да учествува и Хрватска, без оглед на нејзиното членство во ЕУ. Тој процес би требало да ги следи претпристапните процеси и регионални иницијативи, како што е и Берлинскиот процес (па дури и да стане нивен нераскинлив дел). Утврдувањето на непобитните факти за минатото е од суштинска важност за помирувањето во регионот, и во таа смисла, би било значајно и официјалното покренување на РЕКОМ и неговото врзување за Берлинскиот процес. И, конечно, процесот на помирување би морал да се рефлектира на внатрешните процеси на меѓуетничка интеграција во рамките на самите држави од регионот. Без помирување нема ни „отпорност“ на овој регион и никој не може да смета на „даденост“ на стабилноста и безбедноста во регионот. Помирувањето, очигледно, не е процес кој е иманентен на европската интеграција, колку и да ѝ е близок. Тој претставува чекор понапред, кој европската интеграција ја прави успешна на долг рок.

3

ЗОШТО ПОМИРУВАЊЕТО НА ЗАПАДЕН БАЛКАН Е ЗНАЧАЈНО ЗА УСПЕХОТ НА ЕКОНОМСКАТА АГЕНДА НА БЕРЛИНСКИОТ ПРОЦЕС?

д-р Јелица Миниќ¹⁰

Во текот на четирите средби на врвот (Берлин, Виена, Париз и Трст), најголемиот дел од активностите на Берлинскиот процес беше фокусиран на подрачјето на економската соработка – за што зборуваат проектите коишто ги лансираа Агендата за поврзување на западниот Балкан (анг. *Connectivity Agenda*), Регионалната економска зона на Западен Балкан 6 (анг. *Regional Economic Area in the Western Balkan Six*), Западнобалканскиот коморски инвестициски форум (анг. *Western Balkan Chamber Investment Forum*). Но, уште од првата средба во Берлин, помирувањето е постојано присутна тема. Имено, незамисливо да се изгради една ваква амбициозна регионална економска агенда, а таа да не е заснована на нормална комуникација на граѓаните, деловните и стручните кругови и на претставниците на националните администрации. Нејзината реализација е неможна без цврста политичка волја на лидерите во регионот и без нивното недвосмислено преземање на обврските кои произлегуваат од така официјално декларираната волја.

Кој ќе се движи и патува по тие нови или реконструирани патишта, железници, речни и морски линии, кои ќе бидат поддржани од Берлинскиот процес преку агендата за поврзување? Кој ќе ја користи дигиталната инфраструктура и бесплатниот роаминг кога ќе биде воведен преку акцискиот план за дигитална интеграција на регионот во рамките на регионалната економска зона? Кој ќе се вработува слободно каде било во регионот со взаемно признатите дипломи, секогаш кога ќе се појави потреба од високо квалификувана работна сила во рамки на програмата за мобилност? Кој ќе студира според акредитираните регионални центри на извонредност? Кој ќе продава стоки таму каде што може најдобро да се пласираат во регионот, или кој ќе инвестира на некоја атрактивна локација на која води текот на парите, на што подолго од една деценија работат CEFTA, RCC или од скоро, Коморскиот инвестициски форум на регионот? Во сите

¹⁰ Авторката е претседател на Форумот за меѓународни односи на Европското движење во Србија.

овие случаи, главни субјекти и корисници се граѓаните. Сите облици на работни/образовни/деловни комуникации претпоставуваат елементарно ниво на доверба, поволна клима и добри меѓусебна информираност, што е и најдобар лек против предрасудите.

Граѓаните на Западниот Балкан имаат интерес да се ослободат од тешкиот товар на недамнешното минато со цел нивните стопанства, општества, работи и семејства да можат да напредуваат. Добрите економски резултати во минатата деценија, кога БДП по жител му се приближи на просекот на ЕУ за 8,5 проценти, се прелеаја во постепено подобрување на билатералните односи во регионот и во унапредување на климата за помирување и соработка. Со светската економска криза, која сериозно ја погоди ЕУ, која е главен економски партнер на Западниот Балкан, за регионот настани деценија на стопанска стагнација и на нови тензии во односите помеѓу државите во регионот, кои го загрозија и процесот на помирување. Забавените реформи, големата невработеност, порастот на сиромаштијата, опаѓањето на квалитетот на образованието, на здравството и на детската заштита не депуваа стимулативно ниту на односите во регионот, ниту на процесот на европска интеграција.

Затоа, покренувањето на Берлинскиот процес и неговата силна ориентација кон економското оживување на регионот претставува голем поттик за ова подрачје, целосно окружено со земји членки на ЕУ и на НАТО. Сè што се случуваше и што се случува во овие две организации директно се одразува на во регионот. Економското опоравување во ЕУ, преговорите за пристапување на Црна Гора и на Србија во ЕУ, пристапувањето на Црна Гора во НАТО алијансата, претставува охрабрување за деловните луѓе и за сите граѓани во насока на оживување и развивање на нивните врски во регионот.

Берлинскиот процес ги направи видливи резултатите на бројните регионални иницијативи, кои веќе со години го создаваат неопходното фино ткиво на регионалниот простор на Западниот Балкан – Советот за регионална соработка, СЕФТА, Енергетските заедници, Транспортните опсерватории за Југоисточна Европа, Регионалните школи за јавна администрација, Мрежите на асоцијации на локалните заедници во Југоисточна Европа итн. Всушност, нивните проекти овозможува брзо воспоставување и координирање на целата структура на најважни иницијативи на Берлинскиот процес. Нивните проекти, кои ги јакнат регионалната економска соработка, развојот на бизнисот, поврзувањето на транспортната и енергетската инфраструктура и унапредувањето на политиката во тие области, го прават регионот поперспективен со заеднички пазар, којшто е поатрактивен за

странските инвестиции и којшто придонесува за забрзување на неговата европска и евроатланска интеграција, особено во секторите каде директно се вклучува во агендата на поврзување на ЕУ. Меѓутоа, иако поврзувањето со ЕУ е важна димензија на Берлинскиот процес, регионалната димензија останува примарна. Сите наведени агенди, насоки, проекти и иницијативи, првенствено го поврзуваат самиот регион и ги стандардизираат политиките и практиката во сите битни области, што отвора простор за подобри меѓусоседски односи и подобро вклопување во европските макрорегионални политики (Стратегијата на ЕУ за дунавскиот регион, Стратегијата на ЕУ за јадранско-јонскиот регион).¹¹

Со најавата дека 2025 година е ориентационен рок за стапување во членство во ЕУ на оние земји од регионот коишто ќе напредуваат побрзо, како и со најавата за новиот самит ЕУ-Западен Балкан во Бугарија, во текот на бугарското претседавање со Европската унија во првата половина на 2018 година, се отвораат бројни нови колосеци за оживување на регионот, кои можат да го олеснат и помирувањето. Затоа, овој момент треба да се искористи за помирувањето да се стави на врвот на агендата на следниот самит во рамките на Берлинскиот процес. Тоа би значело дека во Лондон ќе треба да се потпише меѓудржавен договор за основање на Регионалната комисија - РЕКОМ, а потоа истата што побргу да се реализира преку серија на практични чекори. Со извршувањето на задачите на оваа меѓудржавна комисија, односно со утврдувањето на фактите за воените злосторства и за повредите на човековите права во текот на војните од деведесеттите, би се отстранила опасноста од манипулација со која различните интерпретации ќе станат извор на нови тензии. Како што денес стојат работите, непостоењето на меѓудржавна согласност околу овие факти останува тивка закана за секој вид соработка, па ги доведува во прашање и долгорочните ефекти на инфраструктурните и другите економски проекти, покренати во рамките на Берлинскиот процес.

Во основа, онака како што и самата Европска унија во својата суштина претставува најуспешен мировен проект во светот, така и Берлинскиот процес е дел на еден поширок мировен проект за Западниот Балкан, дел на интеграцијата на тој простор во ЕУ. Тој треба да доведе до „создавање на нов модел на извршување на политичките работи, кој ја фаворизира соработката наместо конфронтацијата,

¹¹ *EU Strategy for the Danube Region, EU Strategy for the Adriatic-Ionian Region.*

дипломатијата наместо војната, и цивилната моќ наспроти воената.“¹² А до тоа се доаѓа со негување на процедурите и обичаите кои го поддржуваат мирот, со воспоставување на мрежи за консултации, комуникации, собирање на лидерите и на граѓаните од регионот и со воспоставување на соработка како начин на живот, како доминантна култура на меѓусебни односи.

4

РЕКОМ КАКО УСЛОВ ЗА ЕФИКАСНА СОРАБОТКА НА МЛАДИТЕ КОЈА ВОДИ ДО ПОМИРУВАЊЕ

Свен Милекиќ¹³

Пристапувајќи му на Берлинскиот процес во 2014 година, земјите од Западниот Балкан се обврзаа на јакнење на меѓусебните врски. Во рамките на тој процес, учесниците на Берлинскиот процес посветија посебно внимание на младите, и особено на соработката меѓу младите во регионот. Инспирирани од искуството на Француско-германската канцеларија за млади воспоставена во 1963 година, учесниците на Берлинскиот процес одлучија да го поддржат создавањето на еден уште поамбициозен проект - Регионална канцеларија за соработка на младите од Западен Балкан (RYCO¹⁴).

RYCO има прилично широк мандат на дејствување, кој задира во подрачјата на образованието, науката, економијата, културата, но и во теми кои се однесуваат на унапредувањето на толеранцијата, соживотот и почитувањето на човековите права. Како што наспоменува Договорот за воспоставување на RYCO, канцеларијата има за цел да го поддржи регионот во кој младите ќе имаат „свест за минатото“. По примерот на Француско-германската канцеларија за млади, која работела на зближување и помирување на младите само 18 години по завршувањето на Втората светска војна, помирувањето станува важна ставка и на RYCO. Оваа димензија на RYCO е дополнително продлабочена во текот на Самитот во Трст, каде помирувањето се споменува како една од трите темелни активности на Канцеларијата, заедно со

¹² "... creation of a new model for doing political business that emphasizes cooperation over confrontation, diplomacy over war, and civilian power over military power." (McCormick, J., *Why Europe Matters - The Case for the European Union*, Palgrave Macmillan, London, 2013, str. 30.)

¹³ Авторот е новинар на Balkan Investigative Reporting Network (BIRN)

¹⁴ Акроним од „Regional Youth Cooperation Office“.

соработката и размената. Освен тоа, помирувањето се нагласува и како една од најважните вредности на Берлинскиот процес од неговиот почеток во 2014 година. Исто така, помирувањето е во сржта на проектот на Европската Унија уште од нејзиниот зачеток; помирување кое требало да послужи како темел на долготрајниот и одржлив мир после уништувачката Втора светска војна.

Она што е особено интересно за Самитот во Трст е фактот што на него се препознава исклучителната важност на иницијативите за основање на регионална, меѓувладина комисија за утврдување на фактите – РЕКОМ¹⁵. РЕКОМ, како тело кое би требало да служи за утврдување на фактите поврзани со загинатите, убиените, заробените и исчезнатите лица во текот на вооружените судири, всушност, игра важна улога во процесите на помирување во регионот. Како тело кое има регионален мандат, единствено РЕКОМ може да направи исчекор од обидите за собирање податоци за вооружените судири во рамките на границите на одделните земји. Со самото тоа, РЕКОМ има поголем потенцијал за утврдување поголем број факти за судирите, кои се водени помеѓу актерите внатре, но и помеѓу земјите. Имајќи го во вид меѓународниот карактер на судирот, всушност, речиси е невозможно да се очекува дека некогаш некоја национална комисија би можела да ги утврди сите факти за судирите, а особено за воените злосторства, во ситуација кога жртвите се наоѓаат во една земја, а веројатните сторители во друга.

Во контекст на Берлинскиот процес, младите треба да бидат битна компонента за поврзување на регионот на Западен Балкан, и тоа преку заеднички проекти, соработка и размена. Иако големо внимание е посветено на неполитичкиот аспект на соработката меѓу младите, помирувањето има улога на нешто што мора да ѝ претходи на стабилноста, а потоа и на вистинското поврзување и соработка. Меѓутоа, за да дојде до помирување на младите – кои самите не учествувале во воените судири поради кои е потребно помирувањето – мора да бидат создадени одредени предуслови. Без утврдување на фактите за судирите од 90-те години нема да може да дојде до никакво долгорочно и искрено помирување на Западниот Балкан. Не е можно припадниците на разните национални и етнички групи да се помируваат меѓу себе, ако не им е познато поради што всушност се помируваат. Токму затоа што не учествувале во воените судири или дури и не биле родени во тоа време, младите мораат да имаат пристап до веќе проверени факти за тие судири. Токму фактите за воените судири од 90-те е она што недостасува во регионот на некогашна Југославија.

¹⁵ Полниот назив гласи: Регионална комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и другите тешки повреди на човековите права сторени на територијата на некогашна СФРЈ од 1 јануари 1991 до 31 декември 2001 година.

Со оглед на тоа што во рамките на самите земји не можат да се утврдат факти кои би биле признати на регионално ниво, единствено регионалните иницијативи имаат потенцијал за успех.

Освен за помирувањето меѓу младите, фактите кои РЕКОМ сака да ги утврди се важни и за евентуалните промени во образовните системи кои се стремат кон мултиетнички и/или еднонационални интерпретации на неодамнешното минато. Таквите системи на образование така воспитуваат млади генерации по воспоставени етнички линии, со поголеми социјални дистанци меѓу нив и кои се поподготвени да ги прифатат обрасците втемелени на етничка исклучивост. Со самото тоа, без постоење на утврдени факти, младите се изложуваат на етнички шовинизам, а последователно и на етнички популизам. А токму радикализацијата на младите, чија појава на Балканот сака да го адресира Берлинскиот процес, почива на етнички популизам и на религиска радикализација, коишто наоѓаат плодна почва кај незадоволната и исфрустрирана младина, во затруена политичка клима и во недоволно развиена економија. Конечно, фактите се тие кои ја отежнуваат манипулацијата од страна на шовинистичките групи и националистичките популисти со граѓаните и инструментализирањето на неразрешените контроверзии од минатото.

Освен тоа, РЕКОМ може да им послужи на младите и како своевидна платформа за нивно натамошно меѓуетничко и меѓунационално поврзување. Меѓуетничките и меѓунационалните иницијативи и проекти на младите во рамките на RYCO можат да ги следат активностите на идниот РЕКОМ широм регионот. Исто така, во своите јавни акции, РЕКОМ веќе покажа дека има потенцијал да ги мобилизира младите луѓе, и покрај загрижувачките тенденции широм регионот, кои покажуваат сè поголема дистанца помеѓу младите кои им припаѓаат на различните етнички и национални групи⁶. На тој начин, активностите на младите и на идниот РЕКОМ можат меѓусебно да се надолпнуваат.

Имајќи предвид дека Берлинскиот процес се стреми кон воспоставување на траен мир, соработка и помирување на просторот на Западниот Балкан, ќе мора да се преземат сите напори за да се остварат предусловите за тоа. Во тој процес важна улога играат младите, како генерации кои не се оптоварени со лично чувство на вина за судирите и за сторените злосторства, но кои како претставници на своите општества носат одговорност за соочувањето со тие судири и злосторства. За да можат младите да се соочат со злосторствата, потребни им се фактите, кои поради

⁶ За повеќе информации да се види: <https://www.vecernji.hr/vijesti/branislava-baranovic-mladi-imaju-vrlo-negativne-stavove-prema-imigrantima-ali-i-nacionalnim-manjinama-1123682>

регионалниот карактер на тие судири може да ги утврди единствено РЕКОМ. Во таа смисла, за да ја оствари целта на своето постоење, РYCO зависи и од фактите коишто ќе ги утврди РЕКОМ. Со други зборови, основањето на РYCO, како и целиот Берлински процес нема да доведат до помирување, стабилност и соработка на Западен Балкан, доколку не се утврдат фактите на регионално ниво, фактите кои токму РЕКОМ може да ги утврди.

